

Pyöreän pöydän keskustelu median moniäänisyydestä

14.11.2023

Elis Karell, Veera Koskinen, Mervi Pantti & Matleena Ylikoski

Taustaa

Suomalainen yhteiskunta monimuotoistuu vauhdilla. Moniarvoistuminen, monikielistyminen ja monikulttuuristuminen laajemmin tuovat uusia elämäntapoja valtaviirran oheen. Väestön ikääntyminen haastaa yhteiskunnan palvelurakenteet, ja nuorten tapa viestiä ja ottaa vastaan viestejä on hyvin erilainen kuin vanhemmilla sukupolvilla. Erilaiset digialustat ja mediankäytön pirstaloituminen myös erottavat ja yhdistävät ihmisiä uudella tavalla. Nämä kehityskulut haastavat journalistisen median monin tavoin. Miten kuvata ja kertoa yhteiskunnallisesta todellisuudesta niin monimuotoisena kuin se on? Ja mitä median moniäänisyys ja -muotoisuus käytännössä tarkoittaa? Pystytäänkö moniäänisyys todentamaan vai onko kyse aina henkilökohtaisesta tunteesta ja kokemuksesta, jota algoritmit ja oma sosiaalinen kupla vääristävät? Kuinka paljon moniäänisyyttä olisi riittävästi? Mitä kaikkea pitäisi tapahtua, jotta median monimuotoisuus ja -äänisyys lisääntyisi merkittävästi nykyisestä?

Marraskuussa 2023 monipuolinen asiantuntijajoukko kokoontui DECA-hankkeen koollekutsumana Helsingin yliopiston juhlahuoneistolle keskustelemaan moniäänisyyden tilanteesta Suomessa ja pohtimaan konkreettisia toimia moniäänisyyden lisäämiseksi. Tilaisuudessa alustivat DECA-hankkeen tutkija Matleena Ylikoski ja Ylen journalistinen kehityspäällikkö Kati Puustinen. He avasivat journalismin moniäänisyyden teoreettista taustaa ja moniäänisen journalismin käytäntöjä sekä kokemuksiaan [Moniäänisyysmittarin](#) kehitystyöstä. Tämän jälkeen keskustelua jatkettiin pienryhmissä, joille annettiin kolme eri tehtävänantoa moniäänisyyden nykytilaan, haasteisiin ja tulevaisuudenkuviin liittyen. Ryhmäkeskustelujen välissä ja tilaisuuden lopussa pienryhmissä esiin nousseista ajatuksista ja ehdotuksista keskusteltiin yhteisesti.

Taustatiedoksi ja keskustelun virittämiseksi osallistujille oli kutsun yhteydessä jaettu Matleena Ylikosken kirjoittama teksti [Yhteiskunnan monimuotoistuminen haastaa median. Kohti moniäänisempää julkisuutta](#).

Tilaisuuteen ilmoittautui seuraavien tahojen edustajia: Tampereen yliopisto, YLE, Nuorisotutkimusseura, Mediakasvatusseura, Helsingin yliopisto, Sitra, Itä-Suomen yliopisto, Vanhustyön keskusliitto, Ihmisoikeusliitto, Suomen venäjänkieliset, Saamelaiskäräjät, Haaga-Helia, Rätty-Salovaara-Blåfield, Kansallinen

audiovisuaalinen instituutti, Suomen kotiseutuliitto, Vikes, Turvapaikanhakijoiden Tuki ry, Uutismediat, JOKES, Suomen Ekumeeninen Neuvosto ja Ihmisoikeusliitto.

Raportin laadinnan periaatteet

Tämä raportti on koostettu pyöreän pöydän tilaisuudessa tehtyjen muistiinpanojen pohjalta. Keskustelussa ja raportin laadinnassa on noudatettu niin sanottua [Chatham House](#) -periaatetta, jonka mukaan osallistujat voivat vapaasti käyttää saamiaan tietoja, mutta osallistujien henkilöllisyyttä ei tietoja käytettäessä paljasteta.

Moniäänisyyden tilannekuva ja tulevaisuuden tavoitteet

Median moniäänisyys on ajankohtainen asia, jossa tapahtuu kaiken aikaa muutoksia - näin ollen kenelläkään ei ole asiasta kattavaa tilannekuvaa, ei edes tutkimuksella. Pyöreän pöydän keskustelu aloitettiin pohtimalla moniäänisyyden tilaa Suomessa tällä hetkellä.

Edistysaskelia moniäänisyyden vahvistamisessa on jo otettu, mutta töitä on vielä tehtävää. Keskustelussa oltiin yksimielisiä siitä, että mikään yksittäinen keino ei ratkaise moniäänisyyteen liittyviä ongelmia, vaan tarvitaan kokonaisvaltaisia tavoitteita ja toimintamalleja.

Mediakenttä on edelleen hyvin keskiluokkainen ja miehinen. On paljon ihmisiä ja yhteisöjä, joiden on edelleen vaikea löytää samaistumispintaa valtamediasta ja saada äänensä kuuluviin. Esimerkiksi etniset vähemmistöt, vanhukset ja sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevat jäävät herkästi varjoon niin mediassa kuin nykyisissä moniäänisyyden mittaustavoissakin. Nämä ryhmät on saatava näkyviin mediassa ja mittareissa, ja on löydettävä yhdistäviä tekijöitä eri ryhmien välille yhteiskunnan polarisoitumiskehityksen hillitsemiseksi.

Isot mediatilat haluavat vahvistaa moniäänisyyttä. Keskustelussa korostettiin, että moniäänisyys pitää saada vahvemmin mukaan valtamedian sisältöihin sekä osaksi kaikkien toimituksien käytäntöjä. Moniäänisyyden ulkoistaminen monimuotoisuuteen erikoistuneisiin toimituksiin ja ohjelmiin ei ole riittävä toimi moniäänisyyden lisäämiseksi.

Moniäänisyyden saatetaan ajatella toteutuvan silloin, kun mediassa näkyy erinäköisiä ja eri taustaisia henkilöitä. Moniäänisyyteen liittyy kuitenkin voimakkaasti myös katsomukselliset asiat. Uutismediassa ilmiöitä lähestytään usein valtaväestön maailmankuvan ja arvojen kautta. Esimerkiksi suomalaisessa mediassa korostetaan voimakkaasti yksilökeskeisyyttä. Moniäänisyyden vahvistaminen edellyttää huomion kiinnittämistä myös erilaisiin maailmankuviin. Keskustelussa nousi esiin, että myös ulkomaan uutisoinnin lisääminen ja kehittäminen voidaan nähdä osana moniäänisyyden edistämistä. On paljon suomalaisia, joilla on tausta jossain muualla ja kansainväliset uutiset voisivat tuoda heille toivottua samaistumispintaa.

Journalistisessa työssä moniäänisyys on tärkeä tavoite, mutta silti aina toissijainen jutun aiheelle. Tietyissä uutisaiheissa moniäänisyys korostuu ja sitä mietitään aktiivisesti, kun taas toisten aiheiden yhteydessä moniäänisyyden puutetta ei tunnisteta ongelmaksi. Esimerkiksi teknologiaan liittyvissä uutisaiheissa moniäänisyys toteutuu heikommin kuin joissain muissa aihealueissa; teknologiasta puhuttaessa haastateltavina on harvemmin esimerkiksi ikäihmisiä tai maahanmuuttajia.

Vähemmistöjen tulee näkyä ja kuulua mediassa myös muuten kuin tietyn ryhmän edustajina. Esimerkiksi liikuntarajoitteista henkilöä tulisi haastatella muissakin kuin esteettömyyteen liittyvissä kysymyksissä. Moniäänisyys ei aidosti toteudu, jos vähemmistöt huomioidaan vain erityiskysymyksissä ja muu yhteiskunnallinen keskustelu käydään valtaväestön kesken.

Ylen työ moniäänisyyden vahvistamiseksi oli yleisesti huomattu ja Ylen roolia siinä pidettiin erittäin tärkeänä. Yleen kohdistui paljon toiveita moniäänisyyden tilan kehittämiseksi edelleen, mutta samaan henkeen todettiin, ettei vastuuta moniäänisyyden toteutumisesta voida sysätä ainoastaan julkisen palvelun harteille. Keskustelussa nousi esiin huoli, että kaupallisella puolella klikkiotsikot määräävät tahdin ja rapauttavat luottamusta journalismiin. Silti myös kaupalliset mediat ovat tunnistaneeet moniäänisyyden arvon, ja sillä on tärkeä rooli luottamuksen säilyttämisessä ja vahvistamisessa.

Keskustelussa todettiin, että toimituksen työtä määrittävät usein rutiinit ja käytännön reunaehdot. Kun etsitään asiantuntijahaastateltavaa, käännytään helposti aina samojen henkilöiden puoleen esimerkiksi sen takia, että he ovat useimmiten saatavilla tai heidän tiedetään olevan hyviä haastateltavia. Toisaalta jotkut

tutkijat ja asiantuntijat saattavat tietoisesti vältellä julkista keskustelua ja vähemmistöjen puolesta puhumista, sillä se voi johtaa vihapuheeseen ja vähättyyn.

Yleisöjen kokemus monimuotoisuudesta saattaa puolestaan olla hyvin erilainen eri osissa Suomea. Jos esimerkiksi kulttuurinen, etninen tai kielellinen monimuotoisuus ei näy omassa arjessa, keskustelu moniäänisyydestä voi tuntua etäiseltä tai jopa "moniäänisyysagendan" tuputtamiselta. Moniäänisyyttä saatetaan vastustaa, jos se koetaan poliittisena. Henkilökohtainen mediakulutus vaikuttaa kokemukseen median moniäänisyydestä. Vaikka sisällöt olisivat "täydellisiä", koemme median eri tavoin ja kiinnitämme huomiota eri asioihin. Lisäksi tekoäly ja algoritmit vaikuttavat yhä enemmän, millaisia sisältöjä näemme.

Moniäänisyyden näkökulmasta on tärkeää seurata yleisöjen demografista kehitystä, kuten eri etnisten vähemmistöjen tai ikääntyneiden ryhmän kasvua Suomessa. Tähän liittyy paljon epäonnistumisia, mutta myös onnistumisia. Esimerkiksi vastikään Suomeen tulleiden ukrainalaisten pakolaisten ääni kuuluu varsin hyvin mediassa. Tästä voidaan ottaa oppia tulevaisuuden varalle.

Moniäänisyyden mittaaminen ja analysoimisen haasteet

Pyöreän pöydän keskustelun toisessa osassa keskityttiin pohtimaan moniäänisyyden mittaamisen haasteita. Erilaisia moniäänisyysmittareita, jotka automaattisesti seuraavat uutislähteiden monimuotoisuutta, on kehitelty viime vuosina, mutta ne ovat enimmäkseen rajoittuneet lähteiden sukupuolen tunnistamiseen. Moniäänisyys on kuitenkin enemmän kuin sukupuolikysymys, ja jos mittaamista halutaan monipuolistaa, myös muista moniäänisyyden ulottuvuuksista pitäisi pystyä keräämään dataa. Joitakin moniäänisyystietoja, kuten haastateltavan titteli tai poliittikon puolue, saadaan poimittua suoraan uutisteksteistä, mutta esimerkiksi vähemmistöihin kuulumista tai henkilön maailmankatsomusta ei voi aina nähdä ulkoapäin. Miten ihmisistä ja asioista voitaisiin kerätä moniäänisyysdataa eettisesti?

Aluksi todettiin, että mittaustulosten tulkinnassa on paljon haasteita. Mitä mitataan, ja millä perusteilla voidaan todeta, että tavoitetaso on saavutettu? Miten ylipäätään päätetään, mikä on riittävä moniäänisyyden taso? Tarvitaan selkeät kriteerit ja moninaisia laadullisia lähestymistapoja tulosten tulkitsemiseksi.

Keskustelussa tuotiin esille, että tekoälystä saattaisi olla apua isojen sisältömasojen analyysissä, mutta ennen tekoälyn mukaan ottamista tulisi vallita konsensus siitä, mitä ollaan mittaamassa ja miksi.

Mittaustapoja on kehitettävä ja niistä tulee käydä kriittistä keskustelua, mutta samalla on hyväksyttävä se, että mittaustulokset eivät koskaan ole täydellisiä, eivätkä ne tarjoa valmiita vastauksia. Ne voivat silti olla hyödyllisiä ja toimia lähtökohtana keskustelulle ja toiminnan kehittämiseksi.

Journalistiset valinnat eivät ole yksiselitteisiä. Jos esimerkiksi halutaan haastatella insinööriä, halutaanko tuoda esille "tyypillinen" henkilö vai tietoisesti valita henkilö, joka jollain tavalla poikkeaa insinöörin stereotyyppistä? Näitä valintoja tehdään ja pohditaan eri toimituksissa ja eri uutisjuttujen kohdalla eri lähtökohdista käsin.

Olisi hyvä saada enemmän tietoja haastateltavien taustoista, mutta se on monesta syystä hankalaa. Ehdotus siitä, että taustoja kysellään haastateltavilta, voi myös kääntyä itseään vastaan ja herättää epäluuloja. Taustojen kysyminen rutiniinomaisesti ei ehkä sellaisenaan sovi Suomeen, jossa monet moniäänisyyden kannalta relevantit asiat, kuten ikä, koulutus, tulotaso tai toimintakyky, koetaan vahvasti yksityisiksi. Toisaalta keskustelussa huomautettiin, että tähän toimintatapaan saatettaisiin tottua, jos se otettaisiin laajasti käyttöön. Myös toimittajien taustoista olisi hyvä saada enemmän tietoa. Se voisi olla hyödyllistä esimerkiksi toimittajakunnan moninaisuuden lisäämiseksi.

Suomessa tarvitaan tarkempaa tilastointia kansalaisten kotikielistä. Tällä hetkellä Suomessa on mahdollista ilmoittaa äidinkieleksi vain yksi kieli, mikä sumentaa kuvaa kielellisestä monimuotoisuudesta. Myös median kielenkäytössä olisi hyvä luopua epämääräisestä vieraskielinen-termistä.

Mittaamisen riskinä on se, että mediatalojen moniäänisyyden edistäminen typistyy numeroihin ja tilastoihin, eikä syvene laadulliseksi ymmärrykseksi ilmiöstä. On löydettävä tapoja viedä moniäänisyyden edistäminen toimitustyön ytimeen (ymmärryksen lisääminen) ja liiketoiminnan kehittämiseen (numerot ja tilastot). Vähemmistöjen edustajia tulisi osallistaa tuotekehitykseen, mittareiden suunnitteluun ja tavoitteiden asettamiseen jo heti prosessin alkumetreillä.

Ehdotuksia moniäänisyyden tilan parantamiseksi

Keskustelun lopuksi hahmoteltiin käytännön toimenpiteitä ja tehtäviä, joiden avulla median moniäänisyyden tila paranisi merkittävästi nykyisestä. Suomessa lähdetään moniäänisyyden kehittämisessä takamatkalta. Siksi kannattaa kartoittaa tavoitteellisesti hyviä ja toimivaksi todettuja käytäntöjä myös muista maista ja ottaa niistä mallia.

Toimituksissa voidaan aktiivisesti kannustaa toimittajia olemaan tietoisia omista etuoikeuksistaan ja ennakko-oletuksistaan ja tätä kautta edistää moniäänisyyttä jutuntekoprosessissa. Etuoikeuksissa on aina kyse konfliktista etuoikeutettujen ryhmien ja muiden ryhmien välillä, ja tämä pätee myös journalismissa. Kun valtaa jaetaan toimituksissa uusiksi, joku joutuu luopumaan etuoikeutetusta asemastaan; esimerkiksi monikielisten uutisten tuottaminen voi tarkoittaa valtakielellä tuotettujen uutisten vähentymistä. Luopuminen voi kirpaista eikä voida olettaa, että se tapahtuu helposti tai kivuttomasti, mutta lopulta moniäänisyydestä hyötyvät kaikki.

Toimittajat voisivat antaa enemmän tilaa asianomaisille/uutisen kohteille näkökulman määrittelyssä sekä haastateltavien valinnassa. Tätä voi ajatella journalistisen vallan jakamisena, jossa viimekätinen päätösvalta ja vastuu säilyisi toimituksella, mutta juttujen käytännön toteutus voisi näyttää erilaiselta kuin nyt. Toimittajat voisivat myös hyödyntää enemmän verkostomaista tiedonhankintaa niin, että he eivät pyytäisi suoraan haastattelua, vaan etsisivät tietoa ilmiöstä ja sopivista haastateltavista verkostojen kautta.

Pyöreässä pöydässä ehdotettiin, että maantieteellistä moniäänisyyttä voitaisiin edistää ”kevyellä kirjeenvaihtajuudella”. Sen sijaan, että yleistoimittaja käy päivän mittaisella juttukeikalla toisella paikkakunnalla, toimittaja voisi viettää siellä pidemmän ajanjakson, jolloin hän ymmärtäisi syvällisemmin paikallista näkökulmaa ja pääsisi verkostoitumaan paikallisten kanssa.

Kielivaatimuksia tulisi laskea toimituksissa ja toimittajakoulutuksissa. Suomen kielen ei joka yhteydessä tarvitse olla täydellistä. Nykyjournalismi on paljolti myös visuaalista. Vähemmistöjen pääsyä toimittajakoulutuksiin ja työelämään pitäisi tukea nykyistä enemmän.

Tutkijoita ja muita asiantuntijoita kannustettiin pohtimaan omaa asemaansa, kun media pyytää haastattelua. Asiantuntija voi kysyä itseltään, olenko minä oikea henkilö antamaan haastattelun tai kommentoimaan vai voisinko ohjata

haastattelupyynnön jollekin muulle henkilölle, joka edustaa muunlaista näkökulmaa ja ääntä.

Tietoisuutta moniäänisyydestä tulisi lisätä kaikkialla. Mikään yksittäinen media, asiantuntijaorganisaatio tai henkilö ei pysty ratkaisemaan kaikkea, mutta jokainen voi osallistua moniäänisyyden edistämiseen.

Suomessa tarvitaan säännöllistä ja koordinoitua moniäänisyystyötä, joka voitaisiin toteuttaa esimerkiksi mediatalojen yhteishankkeena. Keskitetty työskentely säästäisi resursseja ja saattaisi pienemmätkin mediat kehityksen piiriin. Esimerkiksi yhteisten moniäänisyystavoitteiden (ns. yhteinen minimi) muotoileminen, johon kaikki mediat sitoutuisivat, olisi suuri edistysaskel.

Moniäänisyyden näkökulmasta on tärkeää seurata yleisöjen demografista kehitystä, kuten eri etnisten vähemmistöjen tai ikääntyneiden ryhmän kasvua Suomessa. Tähän liittyy paljon epäonnistumisia, mutta myös onnistumisia. Esimerkiksi vastikään Suomeen tulleiden ukrainalaisten pakolaisten ääni kuuluu varsin hyvin mediassa. Tästä voidaan ottaa oppia tulevaisuuden varalle.

Akateemista yleisötutkimusta tulisi tehdä pitkäjänteisesti ja säännöllisesti, jotta pystytään seuraamaan kehityskulkuja ja saataisiin kokonaisvaltaista ja kattavaa tietoa moniäänisyyden toteutumisesta ja puutteista yleisöjen näkökulmasta. Myös maailmankuvaan ja arvoihin liittyvät moniäänisyyden ulottuvuudet pitää ottaa yleisötutkimuksen piiriin. Tällaiselle tutkimukselle tarvitaan säännöllinen rahoitus, joka ei ole kiinni yksittäisten hankkeiden toteutumisesta.

Toimituksissa seurataan kyllä yleisöjä, mutta yleisötutkimus keskittyy usein nuoriin, kulutustottumuksiin ja someen. Yleisötutkimuksia tulisi kehittää niin, että ne haarukoisivat yleisöä uusilla tavoilla ja tarkastelisivat yleisöjä ja niiden moninaisuutta laajemmin ja johdonmukaisemmin. Uutisvälttely on myös ilmiö, johon tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Ketkä ovat ne, joita media ei tavoita?